

Konst och kultur som hobby – en rättighet för alla

Introduktion till särskilda
stödbehov inom konst- och
kulturhobbyer i Finland

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Utgångsläge	4
2. Fem förslag på åtgärder för ökad tillgänglighet	5
2.1 Tvålära modellen	5
2.2 Fortbildning för lärare och ledare	5
2.3 Tillgänglig kommunikation	5
2.4 Individuell läroplan inom grundläggande konstundervisning	5
2.5 Budgetera och resursera	6
3. Assistenterna och stödbehov	7
4. Lagstiftning	7
5. Referenser och vidare läsning	8

Detta faktablad har framställts år 2024 av **Kulturum – forum för konstundervisning** som koordineras av **Syd kustens landskapsförbund r.f.** och **KulturÖsterbotten**. Vi tackar för responsen och insatserna från alla sakkunniga som hjälpt oss i detta arbete.

SYDKUSTEN
SYDKUSTENS LANDSKAPSFÖRBUND R.F.

Helsingfors 2024

Projekt Kulturum finansieras inom Svenska kulturfondens SKAPA-satsning.

Fotografi: Jelleke Vanooteghem, Unsplash

Konst och kultur som hobby – en rättighet för alla

1. Inledning

Alla barn och unga har rätt att delta i konst- och kulturhobbyer, liksom i all annan fritidsverksamhet som erbjuds av deras hemkommun. Även barn och unga med särskilda stödbehov har rätt att få ta del av konst- och kulturhobbyer utifrån sina egna förutsättningar. För tillfället gör strukturella problem att barn och unga med särskilda behov inte får tillräckligt stöd, vilket leder till att denna rättighet inte uppfylls.

Anpassade stödåtgärder och tillräckligt personligt stöd är nödvändiga och avgörande serviceformer för att barn och unga med särskilda stödbehov ska kunna delta i hobby- och fritidsverksamhet inom konst och kultur. Otillräckliga stödåtgärder och hjälpmedel riskerar att leda till diskriminering. Dessutom försvåras möjligheten för en stor grupp barn och unga att förkovra sig i sin föredragna uttrycksform, att utvecklas till sin fulla potential och att hitta ett meningsfullt sammanhang.

Vid sidan av kommunen har även utbildningsanordnare ansvar för att säkerställa att särskilda stödåtgärder kan genomföras enligt behov. För att detta ska vara möjligt måste de kostnader som stödbehoven medför beaktas vid budgetering och kommuniceras till finansierare. Tillräckliga resurser måste reserveras för att förverkliga alla barns och ungas möjlighet att delta i konst- och kulturhobbyer i hemkommunen.

1.1 Utgångsläge

Med konst- och kulturhobby avser vi här grundläggande konstundervisning (GRK), Finlandsmodellens och fria bildningens kurser för barn och unga. Det finns därtill också en uppsjö av hobby- och klubbverksamhet för barn och unga som arrangeras av organisationer, föreningar och privatpersoner. GRK karaktäriseras av att det finns en läroplan för varje konstämne, vilket betyder att deltagarna ständigt fördjupar sina kunskaper. GRK arrangeras utanför skoldagen.

För tillfället finns det påtagliga brister på fungerande strukturer, resursfördelning och samarbete som försäkrar att barn och unga med behov av stödåtgärder får den serviceform som de behöver för att delta i hobby- och fritidsverksamhet som anordnas i deras hemkommun. Detta riskerar att leda till långvariga konsekvenser där barn och unga inte kan eller tillåts delta i den önskade hobby- och fritidsverksamheten.

En central fråga som bör lösas är vem som ansvarar för resurseringen och koordineringen av stödåtgärder inom konst- och kulturhobbyer: välfärdsområdet eller kommunen?

Situationen är ännu svårare när det gäller service på svenska. I och med den nya välfärdsområdesstrukturen har det uppkommit större regionala skillnader vad gäller möjligheten att få service på svenska. Ibland finns det överhuvudtaget inte service eller stödformer att tillgå på svenska. I värsta fall blir barn och unga helt utan det stöd som de skulle behöva för att delta i en hobby- eller fritidsverksamhet, och i ett socialt sammanhang.

”En central fråga som bör lösas är vem som ansvarar för resurseringen och koordineringen av stödåtgärder inom konst- och kulturhobbyer: välfärdsområdet eller kommunen?”

Fotografi: Sydkustens ordkonstskola

2. Fem förslag på åtgärder för ökad tillgänglighet

En fungerande struktur kring stödåtgärder och tillräckligt stor närvarande personal inom fritids- och hobbyverksamhet förutsätter ett fungerande samarbete mellan kommun, anordnare av fritids- och hobbyverksamhet och välfärdsområde.

Vi har här samlat förslag på åtgärder som kan öka möjligheterna till deltagande i konst- och kulturhobby för barn och unga med särskilda behov.

2.1 Tvåläraarmodellen

Ett stort problem i gruppundervisning av barn och unga inom konst- och kulturhobby är att en ensam lärare ofta förväntas kunna hantera både den egentliga undervisningen och de deltagande barnens särskilda behov. En andra vuxen i undervisningssituationen gör att gruppen inte behöver lämnas ensam om en av deltagarna avlägsnar sig eller behöver stöd som kräver fullt fokus av en vuxen. Det finns inga krav på att båda vuxna ska vara konstpedagoger, utan en av dem kan ha en assisterande roll.

Tvåläraarmodellen kan också fungera som språkligt stöd i situationer där det är svårt att hitta enspråkigt svenska lösningar för en konst- och kulturhobby. Då kan de närvarande vuxna interagera med gruppen på varsitt språk.

2.2 Fortbildning för lärare och ledare

Många pedagoger verksamma inom konst- och kultur som hobby efterlyser fortbildning för att bättre kunna bemöta deltagande barn och unga

med särskilda stödbehov. Det kan till exempel handla om fortbildning inom tecken som stöd, specialpedagogik eller bemötande av personer med olika funktionsnedsättningar. Dyliga fortbildningar kan ofta arrangeras i samarbete med exempelvis fria bildningen.

2.3 Tillgänglig kommunikation

Det är viktigt att information om de stödtjänster som finns att tillgå vid konst- och kulturhobbyer kommuniceras väl. Här bör en tänka på att text inte alltid är den bästa formen för kommunikation, samt att information om att alla är välkomna att delta behöver vara genomtänkt och förmedlas på lättillgängliga sätt.

En annan aspekt är att familjer med barn i behov av särskilda stödåtgärder ofta upplever stora krav i vardagen. Därför behöver arrangören kommunicera att stödtjänster finns, samt att familjen inte förväntas administrera de stödtjänster som underlättar barnets deltagande.

2.4 Individuell läroplan inom grundläggande konstundervisning

För barn och unga som vill delta i grundläggande konstundervisning finns möjlighet till individuell läroplan enligt Grunderna för läroplanen för den allmänna lärokursen i grundläggande konstundervisning (2017).

Det är möjligt för olika slags inlärare att studera med personliga stödåtgärder. Undervisningen kan också vara särskilt planerad och om-

arbetad för en grupp eller individ i behov av särskilda stödåtgärder. Därtill kan läroplanen, lärokursen och undervisningsformen anpassas enligt barnets eller ungdomens behov.

2.5 Budgetera och resursera

Det behövs resurser för att kunna tillgodose alla barns och ungas stödbehov inom konst- och kulturhobbyer. De kostnader som stödbehoven medför behöver beaktas vid budgetering och kommuniceras till finansiärer. Utgångspunkten skall vara att resurser för stödbehov ingår i ordinarie verksamheten. Exempel på relevanta insatser är att kunna avlöna en andra vuxen enligt tvåläroarmodellen, eller konstundervisning i smågrupper.

Undervisnings- och kulturministeriet har år 2024 tillsatt en arbetsgrupp för att bereda en reform av lagstiftningen om grundläggande konstundervisning och systemet för statlig finansiering. Arbetsgruppens mandatperiod sträcker sig fram till 30.6.2025. De centrala målen för reformen av den grundläggande konstundervisningen handlar om att främja tillgängligheten och tillgången till undervisningen, svara på behoven av strukturella förändringar och förtydliga statens finansieringssystem. Förhoppningen är att reformen kan långsiktigt trygga finansieringen av undervisningen samt främja utvecklingsarbetet av undervisningens tillgång och tillgänglighet.

Fotografi: Hulki Okan Tabak, Unsplash

3. Assisterer och stödbehov

Barn och unga i behov av särskilda stödformer kan i dag ges rätt till en stödperson enligt två olika modeller:

1. Familjen kan av välfärdsområdet ansöka om en personlig assistent. En personlig assistent kan stöda barnet även under hobbyverksamhet. En personlig assistent är uttryckligen en assistent för ett visst barn och inte en allmän assistent för en hel barngrupp.

2. Barnet får hjälp av en skolgångshandledare (ibland även ”skolgångsbiträde”). Skolgångshandledaren anställs av kommunen, och deras uppgift är att handleda och stöda eleverna under skoldagen. Alla skolgångshandledare jobbar både med enskilda elever och med grupper. Skolgångshandledare anställs inte för att stöda hobbyverksamhet.

Med andra ord: Barn och unga som är vana att hantera grundskolan tillsammans med skolgångshandledare blir inom konst och kulturhobbyer en grupp som riskerar att inte få det stöd de behöver. Detta är därmed en grupp som löper relativt stor risk att utsättas för diskriminering inom konst- och kulturverksamhet som hobby i kommunens regi.

I jämförelse fick 24 % av eleverna i grundskolan intensifierat stöd eller särskilt stöd enligt Statistikcentralens uppgifter från 2022. Terminologin kommer från specialundervisningen, där elever som har svårigheter med studierna får allmänt stöd, intensifierat stöd eller särskilt stöd.

Med andra ord är det ungefär en fjärdedel av eleverna i grundskolan som har behov av stödåtgärder.

Det är viktigt att komma ihåg att barn som ansöker om personlig assistent genomgår en omfattande utredningsprocess. Det kan då uppstå långa perioder då barn och unga inte har möjlighet att delta i hobbyverksamhet på lika villkor. Under sådana perioder behövs tillämpade lösningar.

En undersökning som gjorts av Handikappforum och Människorättscentret (2018) visar att barn och unga med funktionsnedsättning har lika stort intresse av att delta i fritidsaktiviteter som sina jämnåriga. Rätten till delaktighet förverkligas dock inte på grund av bristen på tjänster som stödjer lika möjligheter till deltagande.

Undersökningen visar att särskilt under 16-åriga barn med funktionsnedsättning upplever brister i möjligheterna att delta i hobby- eller fritidsverksamhet. Inom denna grupp upplever 69 % möjligheten att kunna delta i hobby- och fritidsaktiviteter som ganska dålig eller dålig.

4. Lagstiftning

Det finns ett flertal lagar som berör alla barns och ungas rätt till en meningsfull fritid och till lärande utgående från de egna förutsättningarna. Här har vi samlat några centrala punkter.

I 16 § i Finlands grundlag (1999/731) ingår bestämmelser om kulturella rättigheter. Där fastslås bland annat att alla enligt egen förmåga

och med beaktande av särskilda behov ska få ”även annan än grundläggande utbildning samt utveckla sig själv”. Vidare tillåter grundlagen inte diskriminering av några orsaker som gäller ens person – till dem räknas bland annat handikapp, kön och språk (6 §).

I lagen om kommunernas kulturverksamhet (166/1999) konstateras att till kommunernas uppgifter hör att främja likvärdig tillgång till och mångsidigt bruk av kultur och konst, samt att erbjuda möjligheter till mångsidig, målinriktad konst- och kulturfostran. Lagen om kommunernas kulturverksamhet förutsätter alltså att kommunerna ordnar kulturella tjänster med lika möjligheter för alla att delta.

Diskrimineringslagen (1325/2014) fastslår att likabehandling ska främjas. Enligt lagen ska utbildningsanordnare göra rimliga anpassningar i sina tjänster för att personer med funktionsnedsättning på lika villkor som andra ska kunna använda befintliga tjänster och delta i verksamheter (15 §).

Med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter har Finland förbundit sig till att främja barnets rätt till lek, vila, fritid och delaktighet i det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31).

FN:s barnrättskommitté rekommenderade år 2023 Finland att agera för att erbjuda idrotts-, rekreations-, fritids-, kultur- och konstverksamhet på ett tryggt och tillgängligt sätt för ett flertal grupper, bland annat nämns specifikt barn med funktionsnedsättning.

År 2016 ratificerade Finland FN:s konvention om rättigheter för perso-

ner med funktionsnedsättning. Konventionen ålägger Finland att organisera den kulturella servicen och fritidsverksamheten så att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att delta (artikel 30).

Lagstiftning är entydig: alla barn och unga har rätt till en meningsfull fritid. Även barn med särskilda behov ska få tillräckligt stöd för att kunna delta i konst- och kulturhobbyer som arrangeras av hemkommunen eller av offentligt finansierade aktörer.

Detta faktablad har framställts år 2024 av Kultorum – forum för konstundervisning som koordineras av Sydkustens landskapsförbund r.f. och KulturÖsterbotten. Vi tackar för responsen och insatserna från alla sakkunniga som hjälpt oss i detta arbete.

5. Referenser och tips på vidare läsning

Lagar och konventioner

- Finlands grundlag (1999/731): www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731
- FN:s konvention om barnets rättigheter: www.unicef.fi/vart-arbete/barnets-rattigheter/barnkonventionen/barnkonventionen-i-fullstandig-version/
FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning: www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_sv_net.pdf
- Diskrimineringslagen (1325/2014):

- www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141325
- Lagen om grundläggande konstundervisning (633/1998): www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980633
- Lagen om kommunernas kulturverksamhet (166/2019): www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2019/20190166

Myndigheter

- Allmänna kommentarer från FN:s kommitté för barnets rättigheter – Barnombudsmannen: www.lapsiasia.fi/sv/allmanna-kommentarer
- Grunderna för läroplanen för den allmänna lärokursen i grundläggande konstundervisning 2017 – Undervisningsstyrelsen (2017): https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186927_grunderna_for_laroplanen_for_den_allmanna_larokursen_i_grundlaggande_konstun.pdf
- Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen – Statsrådet (2017): <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80110>
- Personlig assistans – Institutet för hälsa och välfärd (2024): thl.fi/sv/publikationer/handbocker/handbok-om-funktionshinderservice/aktuellt/den-nya-funktionshinderservicelagen/personlig-assistans
- Reformen av den grundläggande konstundervisningen – Undervisnings- och kulturministeriet (2024): www.okm.fi/sv/reformen-av-den-grundlaggande-konstundervisningen
- Yleiskommentti nro 17 lapsen oikeudesta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin – Barnombudsmannen (2014): www.lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_17_julkaisu.pdf/bf699437-e1c6-3233-a87d-f8cebee2f28a/CRC_C_GC_17_julkaisu.pdf?t=1465381255000

- Uppföljningsrapport: Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning – Social- och hälsovårdsministeriet (2023): https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165119/STM_2023_25.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Övriga referenser

- ArtsEqual – Konstuniversitetet (2021): <https://www.artsequal.fi/>
- I grundskolan fick 24 procent av eleverna intensifierat eller särskilt stöd år 2022 – Statistikcentralen (2023): www.stat.fi/sv/publikation/cl8lmq0ndqquf0dutte806lj3
- Kaikille avoin harrastustoiminta – Finlandsmodellen för hobbyverksamhet (2023): www.harrastamisensuomenmalli.fi/wp-content/uploads/2023/11/HSM-Opas-2023-pakattu_3.pdf
- Saavutettava harrastus – Förbundet för barnkulturcenter i Finland (2024): www.saavutettavaharrastus.fi
- Tillgänglighetsguide för barnkulturcenter och utbildningsinstitutioner med grundläggande konstundervisning – Sata2 (2020): https://harrastamisensuomenmalli.fi/wp-content/uploads/2021/06/Tillganglighetsguide_web.pdf
- “Äiti on mun avustaja”. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskusten kyselyn tuloksia – Vammaisfoorumi (2018): www.vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RAPORTTI-Lapset-ja-nuoret.pdf

I denna sammanställning redovisar **Kulturum – forum för konstundervisning** situationen gällande särskilda stödbehov inom konst- och kulturhobbyer i Finland år 2024.

